

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

راهنمای معلمان و مربیان در

قصه نویسی

ویژه دانش آموزان متوسطه اول و دوم

سازمان مدارس راه ایمان

تابستان ۱۴۰۴

سخنی با معلمان

قصه‌گویی و داستان‌نویسی راه موثری برای ارتباط بین افراد است. ما به قدرت داستان‌نویسی، برای توانمندسازی کودکان اعتقاد داریم و از طریق کلاس‌های داستان‌نویسی در مقاطع مختلف می‌خواهیم کودکان و نوجوانان را تشویق به نوشتن کنیم. از این طریق حس ارزشمندی و به طبع آن خودباوری در آنها تقویت می‌شود و کودکان می‌توانند آن‌گونه که می‌خواهند خود را ابراز کنند.

هدف ما از داستان‌نویسی، ترویج تفکر نقادانه و افزایش عزت نفس و اعتماد به نفس در بین کودکان است. این کلاس محیط امنی را برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند تا بتوانند خود را بیان کنند و راه‌های درست فکر کردن و درست تصمیم گرفتن را بیاموزند، به سادگی هر امری را باور نکنند و روش‌های مناسبی برای حل مشکلاتشان بیابند. شرایط امروزی زندگی ما به گونه‌ای است که می‌توان گفت تفکر نقادانه از پیش‌نیازهای رشد، موفقیت، رقابت و بقا محسوب می‌شود. برخی از کاربردهای تفکر نقادانه که در فرایند نوشتن نیز سودمند و موثر است، عبارتند از:

- چگونه سوالات بهتری بپرسیم و پاسخ‌های بهتری مطرح کنیم؟
- چگونه مستدل‌تر و عمیق‌تر فکر کنیم، حرف بزنیم و بنویسیم؟
- چگونه شباهت و تفاوت بین ایده‌ها و حرف‌ها و تحلیل‌های مختلف را ببینیم و ارزیابی کنیم؟
- چگونه مسائل و مشکلات را تعریف و تحلیل کنیم؟ (نوشتن می‌تواند راه خوبی باشد)
- در میان انبوه رسانه‌هایی که امروزه - تقریباً بدون استثناء - منافع و بقای خود را در اولویت قرار می‌دهند، چگونه می‌توانیم اطلاعاتی مفید و ارزشمند به دست بیاوریم؟
- چگونه دانسته‌ها و باورها و شناخت‌مان از جهان را پالایش کنیم و از تعصب و تنگ نظری و پیش‌داوری فاصله بگیریم؟
- چگونه شفاف‌تر فکر کنیم و حرف‌ها و نظرها و استدلال‌هایمان را به شیوه‌ای شفاف‌تر و متقاعدکننده‌تر به دیگران منتقل کنیم؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه از نگاه فردی دیگر و با چارچوب نگرشی متفاوت، به مسائل نگاه کنیم تا از این طریق، گفتگو و تعامل ما با دیگران ساده‌تر و سازنده‌تر باشد؟ (نوشتن و خصوصاً قصه‌نویسی می‌تواند راه مناسبی باشد)
- چگونه به دیگران کمک کنیم تا مسائل و مشکلات خود و محیط اطرافشان را بهتر و شفاف‌تر ببینند و درک کنند؟

به این ترتیب می‌توان گفت نوشتن راه خوب و موثری است برای اینکه به بچه‌ها فکر کردن و مهارت حل مسئله را بیاموزیم، توانایی‌هایی که به آموزش آنها در میان درس‌های مدرسه بی‌توجهی شده است.

معلم و والدین عزیز به یاد داشته باشید کودکان می‌توانند آزادانه تخیل و خلاقیت داشته‌باشند، تنها از طریق این دو عنصر است که به کشف خود و دنیای اطراف می‌رسند. یکی از بهترین راه‌های تقویت خلاقیت در کودکان داستان‌نویسی است. این آزادی در تخیل باعث تقویت ارتباط آنان با هم‌نسلان و نسل‌های گذشته می‌شود و به حفظ و گسترش فرهنگ آنها کمک می‌کند.

کلاس‌های ما فقط قصه‌گویی و داستان‌نویسی نیست. ما در این کلاس می‌خواهیم در مورد تقویت تعاملات اجتماعی، مهارت‌های حل مسئله، حفظ فرهنگ ایرانی اسلامی، خودباوری و اعتماد به نفس و ... گفتگو کنیم و آموزش دهیم. کودکان از طریق فعالیت‌های هنری مانند (داستان‌گویی، داستان‌نویسی، نقاشی، نمایش خلاق و ...)، می‌توانند ایده‌ها و پیام‌های پیچیده‌ای را به

اشتراک بگذارند، پیامهایی که بدون این فعالیتها میسر نیست، و البته فراموش نمی کنیم که کلاسهای داستان نویسی برای کودکان و نوجوانان باید سرگرم کننده، جذاب و مفرح باشد.

معلم و والدین عزیز بیایید دست در دست هم دنیای کودکانمان را هر چه زیباتر، رنگارنگتر و غنیتر کنیم و با قدرت داستان نویسی به تقویت خصوصیات مثبت اخلاقی کودکان کمک کنیم، به این امید که آنها در آینده به فردی مفید و موثر در جامعه تبدیل شوند.

ایده و ایده یابی

ایده یابی از اولین مراحل تولید قصه است. ایده‌ی خوب می‌تواند کمک کند تا مراحل بعدی نگارش داستان به خوبی پیش برود. بنابراین برای رسیدن به آن باید دقت کرد. خلاقیت و نکته‌یابی مهم‌ترین عناصری هستند که می‌توانند به شما در پیدا کردن ایده‌ی اولیه‌ی داستان‌تان کمک کنند. خیلی از حوادث، اشیاء، خاطرات و شخصیت‌ها می‌توانند سوژه‌های خوبی به ما الهام کنند. دیدن عکس‌هایی که عکاسان حرفه‌ای شکار می‌کنند، می‌توانند منبع الهام‌بخش دیگری برای شما باشند. خواندن داستان‌های مختلف نیز شما را در رسیدن به ایده‌های متنوع و جذاب یاری می‌کنند. گاهی شخصیتی کوچک در دل یک داستان، که فقط در دو خط به او اشاره شده، می‌تواند سوژه‌ی اصلی قصه‌ی شما باشد. بنابراین فراموش نکنید که از هیچ سوژه‌ای به سادگی نگذرید. نکته سنج و خلاق باشید.

برخی از نویسندگان دفترچه یادداشتی دارند و در آن هر چیز جذابی را می‌نویسند. اتفاق، شیء، ماجرا، شخصیت، نقل قول و یا هر چیزی که بتواند به آن‌ها در رسیدن به ایده‌ی یک قصه کمک کند. برای مثال، متن زیر، بخشی از دفترچه یادداشت یک نویسنده است:

- «امروز یک گربه را دیدم که ماهی قرمز در دهان داشت و به سرعت فرار می‌کرد.
- مردی به نانوایی آمده بود که کت و شلوار و دمپایی پوشیده بود.
- امروز به دفتر یکی از دوستانم رفتم. ساختمانی تو در تو و عجیب. جان می‌دهد برای یک قصه‌ی ترسناک.
- چه ماجرای جالبی. در این فیلم دو برادر دو قلو باهم اشتباه گرفته می‌شوند و جای‌شان عوض می‌شود.
- یک لاک پشت در حال عبور از خیابان بود. چه عجیب.
- پیرزنی را دیدم که در کیفش یک توپ فوتبال بود. توپ برای خودش بود یا آن را برای کسی خریده بود؟ اصلاً توپ را دزدیده بود یا خریده بود؟ شاید پیرزن مربی فوتبال باشد. واقعا ماجرا چیست؟»

از دانش آموزان‌تان بخواهید یک صفحه از دفترشان را به همین کار اختصاص بدهند. به آن‌ها بگویید فکر کنند و هر ماجرا، شخصیت، نقل قول، بخشی از فیلم و یا هر چیزی که برای‌شان جالب بوده و به نظرشان می‌تواند ایده‌ی یک قصه باشد، بنویسند. سپس نوشته‌ها را بخوانند و درموردشان باهم صحبت کنند.

تمرین:

۱/ تمرین «چه می‌شود اگر» یکی از کاربردی‌ترین تمرین‌ها برای رسیدن به ایده‌ی داستان است. در این تمرین باید تلاش کنید عجیب‌ترین، جالب‌ترین، دور از ذهن‌ترین و یا حتی محال‌ترین واقعه‌ای را که می‌توانید تصور کنید در یک یا دو جمله بگویید. حتی می‌توانید شیرین‌ترین آرزوی‌تان را نیز در این قالب بیاورید. نتیجه‌ی این تمرین به سادگی ایده‌ی یک داستان را به شما می‌دهد.

برای نمونه، این تمرین را درمورد چند داستان معروف ارائه دهید و از بچه‌ها بخواهید حدس بزنند مربوط به کدام داستان است؟

- چه می‌شود اگر یک عروسک چوبی، تبدیل به پسر بچه‌ی واقعی شود. (پینوکیو)

- چه می‌شود اگر پیرزنی برای فرار از حیوانات وحشی داخل کدو مخفی شود. (کدو قلقله زن)
- چه می‌شود اگر چوپانی که با دروغش مردم را سرکار می‌گذارد، واقعا اسیر گرگ شود. (چوپان دروغگو)

حالا از بچه‌ها بخواهید هر کدام پنج مورد «چه می‌شود اگر» بنویسند. سپس نوشته‌هایشان را برای هم بخوانند در مورد آن‌ها گفت‌وگو کنند.

۲/ استفاده از کارت‌های ایده، می‌تواند تمرین خوبی برای رسیدن به ایده باشد. از بچه‌ها بخواهید کارت‌هایی با موضوعات مختلف (شخصیت، مکان، مشکل) طراحی کنند. (برای هر موضوع حداقل پنج مورد) از آن‌ها بخواهید با کنار هم گذاشتن آن‌ها ایده‌های مختلفی به دست بیاورند.

سپس به آن‌ها بگویید که یکی از این ایده‌ها را در طول هفته تبدیل به قصه کنند و جلسه‌ی بعد به کلاس بیاورند.

مضمون و محتوا

بیشتر قصه‌ها دارای مضمون هستند. مضمون، پیام و ایده‌ی محتوایی داستان است. در واقع مخاطب از داستان درسی می‌گیرد. مضمون می‌تواند مسائل مختلفی باشد. مضمون می‌تواند بر شخصیت‌ها، موقعیت‌ها و حتی پایان داستان تاثیر بگذارد. در واقع نویسنده با استفاده از داستان، حرف خودش را به مخاطب می‌زند. قصه‌ی زیر را برای بچه‌ها بخوانید:

«حامد در مدرسه دوستی به نام الیاس داشت. آن‌ها دوستان خوبی برای هم بودند. الیاس یک عادت بد داشت و گاهی دروغ می‌گفت. این باعث می‌شد حامد اذیت بشود. روزی حامد به الیاس گفت: من می‌خواهم توی مدرسه یه نمایش اجرا کنم. کمک می‌کنی؟ الیاس گفت: آره. حتما. حامد پیشنهاد داد قصه‌ی چوپان دروغگو را بازی کنند. آن‌ها مدتی تمرین کردند. بالاخره روز اجرا رسید. آن‌ها نمایش را به خوبی اجرا کردند. در طول زمان تمرین و اجرای نمایش، الیاس به مضمون نمایش‌شان فکر می‌کرد. به این که چوپان دروغگو به خاطر دروغ گفتن‌هایش تنها شد و کسی حرف‌هایش را باور نمی‌کرد. از آن روز به بعد الیاس عادت دروغ گفتنش را کنار گذاشت و دیگر دروغ نگفت.»

از بچه‌ها بخواهید درباره‌ی قصه صحبت کنند. حامد در این داستان چه کاری انجام داد؟ او برای فهماندن حرفش به الیاس از چه راهی استفاده کرد؟ مضمون قصه‌ی چوپان دروغگو چیست؟ (دروغ باعث می‌شود کسی حرف‌های ما را باور نکند)

پس از فعالیت فوق، بچه‌ها کارکرد مضمون در داستان را متوجه خواهند شد. مضمون باید ارزش ادبی و اخلاقی داشته باشد. ما برای مضامین منفی قصه نمی‌نویسیم.

تمرین:

۱/ لیستی از مضمون‌ها و ایده‌های داستانی مختلف طراحی کنید و از بچه‌ها بخواهید مشخص کنند برای هر مضمون بهتر است از کدام فضای داستانی استفاده شود؟

لیست مضمون‌ها:

- خوش اخلاقی باعث زیاد شدن دوست‌های ما می‌شود.
- اگر عصبانیت خود را مدیریت نکنیم، ممکن است هنگام خشم کاری کنیم و بعدا پشیمان بشویم.
- صرفه جویی نکردن در مصرف آب، باعث می‌شود روزی با بی‌آبی روبه‌رو شویم.
- پدر و مادر برای ما زحمت زیادی کشیدند و باید به آن‌ها احترام بگذاریم.
- خجالتی بودن باعث محروم شدن ما از برخی چیزها می‌شود.

لیست ماجراها:

- حمید می‌خواست با دوستانش فوتبال بازی کند، اما متوجه شد که مادرش بیمار شده و نمی‌تواند کارهای خانه را انجام بدهد.
- در جنگل یک فیل بود که عادت داشت هرروز در برکه حمام کند.

- عنكبوت بداخلاق تازه به باغچه آمده بود. او همیشه اخمو بود.
 - سمانه خیلی خجالتی بود. او حتی برای سلام کردن هم خجالت می کشید.
 - سمور آبی روی چوب‌هایش خانه‌اش خیلی حساس بود. هرکس به آن‌ها دست می زد، سریع عصبانی می شد.
- ۲/ برخی از قصه‌های معروف را با بچه‌ها مرور کنید و مضمون‌هایشان را روی کاغذ بنویسید. سپس از آن‌ها بخواهید سعی کنند همان قصه را با مضمون دیگری بنویسند.

برای مثال:

- مورچه و ملخ (در روز راحتی تلاش کن، تا در روز سختی راحت باشی) با مضمون «دروغگو فراموشکار است»
- طوقی و شکارچی (همکاری باعث نجات می شود) با مضمون «پر خوری برای ما مضر است»
- خرگوش و لاک‌پشت (غرور باعث شکست می شود) با مضمون «عذرخواهی بابت کارهای اشتباه»